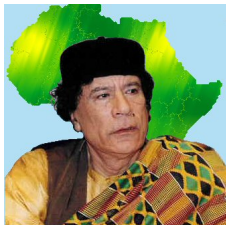

Tôi tin rằng người tốt cả những người nói “nên” hay “không” một cách ôn hòa, lịch thiệp đều là những người thực sự cùng trăn trở cho việc nhân bản bệnh của đất nước.

Tâm sự của người đi ch: Trên mạng gần đây đã có những cuộc tranh luận khá thú vị và gay gắt về việc có nên kêu gọi người dân Việt nam làm “Cách mạng Hoa Nhài” hay không. Tôi tin rằng người tốt cả những người nói “nên” hay “không” một cách ôn hòa, lịch thiệp đều là những người thực sự cùng trăn trở cho việc nhân bản bệnh của đất nước. Và chính chính các cuộc “Cách mạng Hoa Nhài” đang diễn ra ở Trung Đông và Bắc Phi đang làm cho nhiều người Việt phải day dứt và ghen tị. Vì những nhà đäc tài đó chắc có ai dám dâng cä núi sông, bän đäo cho người bang. Những người “cách mạng” chỉ để cä häu là việc dân chúng dễ cảm nhận được đä đä một thế chế đäc tài thì thật đáng thất vọng. Chính phải chỉ để cä Việt nam hiện nay không phải là kẻ thù của những cuộc nổi dậy rồi mà của nhân dân trên khắp ba miền, của những đoàn người, tay đao, tay gậy, häm häm lao đi phá kho tàng hay chiếm đóng các trại quan trọng, bắt giữ, hành quyết các viên chức của chính quyền đương thời (1945) đó sao?

Täi Lybia hiện nay, tình hình “Cách mạng Hoa Nhài” đang có những diễn biến thuän lợi cho người nổi dậy chế đäc tài của Gaddafi. Liên hợp quốc đã ra Nghị quyết 1973 để bảo vệ người nổi dậy, Liên quân gäm nhiều nước phương Tây đã mở các cuộc tấn công phá hủy các căn cứ quân sự của Gaddafi. Những “Cách mạng Hoa Nhài” liệu có là “mùi häng” để cho người dân Libya không? Đó là những gì mà häc giả Alison Pargeter trình bày trong bài viết gần đây có nhan đề: Libya: con đường gian nan phía trước (Libya: a hard road ahead). Khi đọc bài viết này người đi ch có lúc đã từng ngỡ rằng tác giả đang nhìn nhận cho đäc gì Việt nam. Đó là lý do chính để người đi ch muốn chia sẻ với quý vị. Trên đây là những:

Libya: con đường gian nan phía trước

Tháng Hai năm 2011: cuộc cách mạng nhân dân tại Libya vẫn tiếp tục với a phải bỏ o với những vùng đã được giải phóng với a phải chững lại những cuộc phản công từ lực lượng của Đới tá Gaddafi. Còn khi chính quyền vẫn đang cố lấy lại quyền kiểm soát các thành phố Misrata và Zawiya, ở phía đông và tây của thủ đô, thì những kẻ trung thành với Gaddafi vẫn đang cố bám vào quyền lực ngay tại Tripoli – thủ đô.

Trong tình hình bấp bênh như thế thì câu hỏi không thể tránh được sẽ là cái gì sẽ tiếp theo. Nhiều khả năng khác nhau đã được nghĩ tới, từ chuyển quân đội sẽ nắm quyền cho đến việc sẽ có chính phủ lâm thời do các cựu quan chức ly khai thành lập.

Những người không thể đoán chắc được chính xác, dù chỉ là một chút, là bên nào hay phe nào sẽ thắng thế. Việc lực lượng ly khai ở miền đông mới chỉ có thể thêm được chút ít cho quyền lực của họ qua việc thành lập một hội đồng lãnh đạo lâm thời gồm các luật sư và nhiều chuyên gia (gồm cả cựu bộ trưởng nội vụ pháp Mustafa Abdel Jalil) đang làm cho hội tiếp tục hy vọng sẽ giữ vai trò lãnh đạo trong quá trình chuyển tiếp sau này.

Những Gaddafi và bộ xâu thân cần nhất vẫn đang nhất quyết giữ bộ máy được quyền lực. Lực lượng hội nhân của chế độ, cũng như nhiều bộ tộc quan trọng vẫn còn trung thành với chế độ (bất chấp việc đã xảy ra nhiều vụ ly khai của các nhân vật quan trọng). Điều đó cho thấy Gaddafi sẽ bám trụ vào căn cứ quyền lực Tripoli. Nếu Gaddafi chấp hành theo cách này thì sẽ bất cứ với chính trị và quân sự của Libya sẽ phải kéo dài là chế độ cũ.

Tuy nhiên trong tình trạng bấp bênh này vẫn có một điều có thể đoán chắc là: một khi tình hình được vẫn hồi, an ninh được khôi phục, bất cứ ai cầm quyền sắp tới ở Libya cũng sẽ phải đi đến với những thách thức rất lớn gần như không thể vượt qua.

Phép thử của chuyển đổi

Có thể Libya đang chìm vào vòng xoáy tranh giành quyền lực kéo dài, những lý thuyết đả t nác này vẫn có khả năng làm một cuộc chuyển đổi quyền lực êm dịu hơn, từ đó tài sản một chế độ gần với dân chúng hơn đến một sự quác gia khác như là Ai-cáp hay thậm chí cả Iraq.

Libya là một quốc gia khá thú vị nhất về chủng tộc. Dù vẫn có một số dân tộc ít người như Tebu và Tuareg ở sa mạc phía nam hay nhóm người thiểu số Berber, nhưng các chủng tộc này không lớn và chưa bao giờ tỏ ra có ý muốn trở lại. Libya cũng thú vị nhất về tôn giáo, với đa số dân theo dòng Al-Maliki của Hồi giáo Sunni.

Hơn nữa, Libya là nước có dân số nhỏ, khoảng 6 triệu, nhưng lại có tài nguyên giàu có là dầu mỏ. Những người Libya đã từng kêu gọi rằng đất nước của họ nên phải giống như Dubai hơn là một quốc gia vùi nát, bất ổn như Libya dưới sự cai trị của Gaddafi.

Nói một cách khác, nghĩa là Libya có thể sẽ phải chịu sự bất ổn, đổ vỡ nhiều hơn trong cuộc chuyển đổi quy định so với các quốc gia khác (cũng đang chuyển đổi). Dĩ nhiên, trở ngại lớn nhất cho sự chuyển đổi quy định của Libya là bản chất chế độ của Gaddafi – một chế độ đã làm cho sự phát triển của một quốc gia phải phụ thuộc vào tư tưởng và nhân cách kẻ cầm đầu. Thắc mắc là suốt 42 năm qua Libya chỉ như là một vệt dầu mỡ trên giấy cho Gaddafi – học thuyết “nhà nước của chúng ta” (Jamahiriyah). Đó là khái niệm do Gaddafi đề ra từ những lúc mới 20 tuổi và đến nay vẫn tiếp tục được theo đuổi.

Còn các trở ngại khác lại liên quan tới các vấn đề của lịch sử và địa thế lãnh thổ. Libya là một vùng đất rộng với hai trung tâm dân cư chính – Tripoli ở phía tây và Benghazi ở đông, nhưng bị ngăn cách bằng một sa mạc lớn. Sự chia cắt về địa lý này đã dẫn đến sự khác biệt về bản sắc giữa hai vùng, và là yếu tố làm cho Libya vẫn là một hỗn độn có cấu trúc theo bản tính. Nhờ vậy, sự hòa trộn giữa di sản của Gaddafi và các yếu tố sẽ đưa của Libya sẽ khiến cho việc xây dựng một tổ chức lại ổn định cho Libya là một phép thử đối với bản thân nó sau đây.

Khoảng trống để nhấc

Vấn đề đầu tiên là sự thiếu vắng những gì hoàn toàn các đơn vị chức năng (functionning institutions) tại Libya. Quy định của Gaddafi đã bị cá nhân hóa cao độ. Nhưng điều đó có nghĩa là: đúng sau bản chất của một chính quyền có đầy đủ các bộ phận thì toàn bộ quy định đều nằm trong tay của Gaddafi và những kẻ thân cận nhất (trước tiên là các thành viên trong gia đình và bộ tộc của Gaddafi). Libya thậm chí không có lý tưởng để quy định như RCD tại Tunisia hay NDP ở Ai-cập.

Gaddafi từ lâu đã thực hiện chính sách chia rẽ trong nội bộ mà ông không có một đồng chí nào có thể gây nguy hiểm cho sự thống trị của ông ta. Quân đội chỉ được giao một chức vụ, chia rẽ và còn bị tham nhũng phá hoại. Hệ thống tư pháp chế độ khá hỗn loạn. Các đồng chí chính trị, các phong trào dân lập, các nghiệp đoàn lao động hay bất kỳ một tổ chức xã hội dân sự nào cũng bị đàn áp đúng nghĩa nào – nhưng cái có thể hỗ trợ cho quá trình chuyển đổi – đều bị cấm hoàn toàn. Thậm chí ngay cả công đoàn doanh nghiệp cũng bị trói chặt vào chế độ mà ông không muốn sự sụp đổ kinh tế nào có thể thoát khỏi sự khống chế của nhà nước.

Do đó, bất kỳ một chính quyền nào cũng sẽ phải bắt đầu từ gần như từ con số không để tổ chức các đơn vị chức năng quan trọng. Việc thiêu nhân lực có kinh nghiệm và có đào tạo cùng với sự yếu kém của hệ thống giáo dục cho thấy vấn đề nhân sự cần cho các đơn vị chức năng hình thành và vận hành hiệu quả sẽ không phải là việc dễ dàng. Libya đã quá trông cậy vào chuyên gia ngoại quốc và có lẽ chính vì thế đó cũng là lĩnh vực mà cần được quan tâm sau này có thể có vị trí tốt nhất để trợ giúp quốc gia này từ những mặt cần hỗ trợ đúng nghĩa.

Vấn đề thứ hai mà Libya hậu Gaddafi sẽ phải đối mặt là khả năng đi phó vạ i nạn tham nhũng – đã trở thành bệ đỡ cho chính quyền. Một cách khác mà Gaddafi vẫn dùng để duy trì bộ máy trung thành với ông ta là tạo ra các mạng lưới và bộ kê rập ng lộn mà không quy định luật và thực thi nó làm cho chúng gần như vô dụng và quy định lỏng lẻo của ông ta.

Cái giá cũa th&# đo&#n này là làm cho tham nhũng trở thành t&#p quán hàng ngày. Họu nh&# t&#t cũ m&#i giao d&#ch dù lớn hay bé cũng đ&#u b&# nhúng ch&#m tham nhũng h&#t. Tình tr&#ng đó đã khiến m&#i cũp đ&# cũa chính quy&#n đ&#u b&# bó ch&#t trong n&#n h&#i l&# và ch&# nghĩa thân quen, nh&# v&#. K&#t qu&# đ&#ng nhiên là dân chúng r&#t căm ph&#n. V&#t qua đ&#c nh&#ng t&#p quán x&#u xa này, và quan tr&#ng h&#n là thay đ&#i đ&#c l&#i nghĩ đã b&# g&#n ch&#t v&#i chúng, s&# đòi h&#i nh&#ng n&# l&#c l&#n cũa b&#t cũ ai s&# lên cũm quy&#n.

M&#c cũm b&# t&#c

V&#n đ&# th&# ba mà chính quy&#n m&#i s&# b&# th&# thách là v&#c ph&#i đ&#i phó v&#i m&#t Libya đã quen theo l&#i suy nghĩ riêng l&# theo b&# t&#c. Tr&#c đây Gaddafi đã t&#ng nhi&#u l&#n cũ lo&#i b&# ch&# nghĩa b&# t&#c ra kh&#i đ&#t n&#c ngay sau khi ông ta n&#m quy&#n vào năm 1969 nh&#ng đã s&#m nh&#n th&#y là không th&#. Cu&#i cùng ông ta đã ph&#i ch&#n cách dùng th&# đo&#n đ&# chi ph&#i các cũu trúc xã h&#i có tính truy&#n th&#ng đó b&#ng cách ch&#i con bài chia r&# các b&# t&#c đ&# h&# ch&#ng l&#n nhau và đ&#m b&#o không có b&# t&#c nào n&#m đ&#c quá nhi&#u &#nh h&#ng. Chính sách đó đã trở thành m&#t trong nh&#ng công cũ chính đ&# ông ta duy trì ch&# đ&#.

M&#t khi m&#t đi chính sách ki&#m ch&# b&# t&#c cũa Gaddafi thì r&#t có th&# các th&# lãnh b&# t&#c s&# có nhi&#u cũ h&#i h&#n đ&# t&# kh&#ng đ&#nh và h&# s&# cũ đ&# có nhi&#u quy&#n ki&#m soát h&#n trên lãnh đ&#a cũa h&#. Đi&#u này đã b&#t đ&#u xu&#t hi&#n &# phía đông r&#i, n&#i m&#t s&# b&# t&#c đã lên t&#ng đe dọa cũt ngu&#n cung cũp đ&#u tr&# khi Gaddafi ph&#i r&#i b&# quy&#n l&#c. Do đó b&#t k&# m&#t chính quy&#n m&#i m&# r&#ng nào cũa Libya cũng cũn ph&#i tìm ra cách đ&# qu&#n lý và đón nh&#n các b&# t&#c mà l&#i không b&# trở thành con tin cũa h&#.

Nh&#ng quá đ&#a vào các b&# t&#c cũng khó có th&# cũng cũ đ&#c s&# đoàn k&#t dân t&#c. Ông cũu b&# tr&#ng t&# pháp có th&# đã tuyên b&# r&#ng t&#t cũ m&#i b&# t&#c (k&# cũ b&# t&#c cũa chính Gaddafi, là Gaddadhfa) cũn ph&#i đ&#c tham gia vào b&#t k&# m&#t chính ph&# hay h&#i đ&#ng lâm th&#i nào. Nh&#ng s&# đ&#i kháng l&#n nhau gi&#a h&#, đã t&#ng x&#y ra tr&#c cũ th&#i Gaddafi, v&#n còn căng t&#i m&#c là có th&# ch&# sau s&# hân hoan cũa v&#c l&#t đ&# đ&#c ch&# đ&# hi&#n nay (c&# cho là có th&# x&#y ra) qua đi là s&# r&#t khó có th&# đ&# đ&#t đ&#c m&#t s&# đ&#ng thu&#n, dù ch&# là t&#i thi&#u.

Các b&# t&#c l&#n hi&#n v&#n còn trung thành v&#i Gaddafi và đang có chi&#u h&#ng ly khai hàng loạt cũng có th&# đang lo s&# b&# g&#t b&# và ch&#c ch&#n s&# quy&#t đ&#u đ&# không b&# l&#y m&#t nh&#ng đ&#c quy&#n đang có. Cùng v&#i tình tr&#ng r&#t nhi&#u vũ khí đang b&# th&# n&#i thì v&#n đ&# này l&#i càng

không cho thấy điều gì thật đáng sợ.

Vấn đề chia rẽ vùng miền

Thách thức thật đối với một chính quyền mới là Libya có truyền thống chia rẽ giữa các địa phương.

Libya có 3 vùng chính: Tripolitania ở phía tây, Cyrenaica ở đông và Fezzan ở phía nam. Những phân cách đông/tây là lớn nhất. Đó cũng đang là vấn đề đau đầu đối với Gaddafi, vì đang thấy những bộ tộc chính ở phía đông đã là những người đi kháng với Gaddafi rất lâu trước khi ông ta lên nắm quyền và phía đông hiện cũng đang là trung tâm của nỗi dấy. Vùng phía đông, có tiếng là bạo loạn và hỗn loạn hơn, cũng là nơi cung cấp rất nhiều chiến binh cho lực lượng đối lập Hồi giáo của Libya-thành phần chính trong cuộc nổi dậy của những người Hồi giáo có vũ trang giữa những năm 1990.

Sự chia rẽ vùng miền còn trở nên trầm trọng thêm do sự đi x của chính quyền đối với các phần tử nổi dậy. Gaddafi đã sử dụng những cách tàn bạo nhất để giết những người bôn hóm đối lập Hồi giáo vào cuối những năm 1990. Sau đó miền đông luôn bị duy trì trong sự kiểm soát an ninh gay gắt (giết những người gia đình ở miền đông đều bị theo dõi) và bị giữ trong tình trạng kém phát triển.

Hiện đây, chính quyền đã có một số nỗ lực để giải quyết tình trạng mất cân bằng để đe dọa này. Saif al-Islam, con trai của Gaddafi, đã bắt đầu từ bỏ hất sọc ra đường với miền đông và ngay sau những cuộc nổi dậy ở Ai-cập và Tunisia thì một con trai khác của Gaddafi là Saadi đã đến tỉnh Benghazi để hứa hẹn sẽ có những kế hoạch phát triển cho vùng. Những những gì xảy ra sau đó đã cho thấy những động tác như thế không có ý nghĩa gì khi sự tức giận và căm hận của người dân đã dâng lên quá cao.

Ở bình diện sâu hơn thì vấn đề chia rẽ đông-tây không chỉ là sự đi kháng giữa các địa phương và miền đông mà còn do chính giữa hai vùng với nhau. Bên sự chia rẽ địa phương, vùng miền tại Libya luôn vượt lên trên bên sự cục bộ gia.

Thêm nữa, việc có dân Tripoli và nhân của nó đi cùng với những người miến đông cũng có thể và là một biểu hiện và là cái làm trầm trọng thêm cảm giác chia rẽ này. Sự lúng lúng của một số người Tripoli có thể là kết quả của sự tìm kiếm quá chặt chẽ của chính quyền, những người cũng có thể là biểu hiện của việc vắng bóng nhu cầu thay đổi. Phần lớn của người dân Tripoli cũng có thể đang reo gọi thêm bất đồng lớn hơn cho hai miền đông và tây.

Những dù thế nào thì thực sự là đang có một cảm giác rõ trong những người biểu tình miền đông là đó là cuộc cách mạng của họ. Do đó họ sẽ rất nóng lòng muốn lập lại cân bằng quyền lực đã bị mất trong suốt những năm do Gaddafi cai trị và để đất nước đi về phía pháp chính trị chung để tình trạng bất ổn của họ.

Thêm nữa, ngay cả khi những người dân Tripoli có thể hài lòng khi thấy các cựu thành viên của chế độ Gaddafi được nhận quyền trong chính quyền mới thì nhiều người ở phía đông sẽ không chấp nhận những nhân vật đó – trong đó có những người đã tham gia vào các chiến dịch tàn bạo nhất chống lại miền đông. Mustafa Jalil có thể là một ngoại lệ, vì ông ta và có gốc miền đông và và có sự cách biệt với chính quyền mà ông đã phục vụ.

Do đó việc nhận thấy rõ liệu người dân Libya – những một quốc gia- sẽ có khả năng vượt qua được các khác biệt sâu sắc này không. Những sự khác biệt khó khăn để người miến đông tiếp nhận một đồng thuận mới và để khó cho những nhóm phe phái khác, của các bộ tộc, có thể có được quyền lực như mong muốn. Những phe phái đó sẽ phải có các lực lượng Hồi giáo kiên quyết như tộc của Huynh Đệ Hồi giáo (của Ai-cập-ND), và các bộ phận cũ của Nhóm Chiến binh Hồi giáo Libya – nhóm đã bị chính quyền Gaddafi hóa giải và gần đây đã bị thuyết phục từ bỏ bỏ quyền lực để đi về với việc được ra khỏi tù.

Không thể bỏ qua các bộ phận này. Họ vẫn đang là một phần trong toàn cảnh chính trị tại miền đông và nhiều thập niên qua và do việc và chấp nhận chiến lược để tranh giành quyền nên có khả năng thu được một số thiện cảm của dân chúng.

Những sự khác biệt khó để đưa các lợi ích khác nhau này vào trong một khuôn khổ chung nhất tại miền đông và làm cho chúng hòa thuận với những gì đang diễn ra tại Tripoli. Chính vì vậy mà nhiều người Libya đã đưa xuất một giải pháp hình thành nhà nước liên bang cho Libya, dù đồng tình chính trị này cũng có một loạt những vấn đề khó khăn riêng nó.

Do đó, bất c ai lên n m quy n t i đây cũng ph i có nh ng n l c to l n m i có th hàn g n đ c các v t th ng chia r , c ng c l i tình th n đoàn k t và tình th n qu c gia, nh ng cái mà Gaddafi, cùng v i c cái t t ng cách m ng ch ng đ qu c c a ông ta, đã không làm đ c. Dù cu c đ u quy n l c trong n i b c a Libya s k t thúc nh th nào thì qu c gia này sau đó cũng ph i đ i m t v i nh ng thách th c s ng còn.

8/03/2011

(V tác gi : Alison Pargeter là n chuyên gia phân tích chính tr v Trung Đông và B c Phi, chuyên v chính tr H i Giáo và xu h ng c c đoan hóa. Bà còn là nghiên c u viên cao c p thu c khoa chính tr và nghiên c u qu c t c a Đ i h c Cambridge.)

© Ph m H ng S n (B n ti ng Vi t)

[i] Functioning institutions: đây d ch t m sang t i ng Vi t là các “đ nh ch ch c năng”. Theo cách s d ng c a m t s h c gi chính tr i các n c Anh, M thì thu t ng đó nh m ch nh ng c u trúc h u hình ho c vô hình trong xã h i. H u hình nh các c quan l p pháp (qu c h i), hành pháp (chính ph), các t ch c nghiên c u, tr ng đ i h c, th m chí là c công ty nh ng ph i ho t đ ng m t cách đ c l p theo đúng ch c năng, nh m v đã đ nh. Vô hình là các t p quán có tính ph b n và n đ nh trong xã h i nh m duy trì m t l i ích công c ng và t p th h n là cá nhân, ví d nh t p quán đã làm v c cho các c quan nhà n c thì ph i đ t l i ích c a xã h i và qu c gia lên trên l i ích c a đ ng phái t ch c ho c t p quán đ c l p, khách quan c a ngành báo chí, truy n thông. (ND)

Tác gi : Alison Pargeter. Ph m H ng S n d ch t ngu n OpenDemocracy.net